

GHEORGHE IORGA este numele de publicist al lui GHIORGHI C. IORGA, născut la 18 aprilie 1954, în satul Nănești, comuna Parincea, jud. Bacău.

Traducător, publicist, critic și istoric literar. Licențiat al Universității București (Facultatea de Litere, 1978), doctor în filologie (Universitatea Al.I. Cuza, Iași, 2009), *magna cum laudae*, cu lucrarea *Omar Khayyam și «complexele» mitului european*.

În anii 1977 și 1978, a studiat limba și literatura persană la Universitatea Teheran, Iran (Facultatea de Litere), în urma câștigării, prin concurs, a unei burse de studii. Profesor de limba și literatura română. Locuiește la Bacău.

Ediții îngrijite (studiu introductiv, selecție, biobibliografie): *O antologie a fabulei românești*, 2003 (două volume); *O antologie a elegiei românești*, 2004; *Mărturisiri – Bacău, o identitate europeană* (în colab. cu Nicoleta Bichescu și Ioan Viorel Cojan), 2007.

A publicat peste 150 de articole, studii, eseuri cu o tematică diversă: limba română, literatura română, literatură generală și comparată, multiculturalism, poetică, retorică, stilistică, estetică, filozofie, ezoterism, studii culturale etc.

Este semnatarul unui important număr de prefețe, postfețe și referințe critice la diverse apariții editoriale (poezie, proză, eseu etc.). Prezențe în câteva dicționare și enciclopedii.

Membru al mai multor uniuni de creație și asociații culturale. Membru al Uniunii Scriitorilor din România.

GHEORGHE IORGA

CELĂLALT VALÉRY

Limes
2020

23. Paul Valéry: *Album de vers anciens* (*Oeuvres*, tome I, Bibliothèque de la Pléiade).

24. Paul Valéry: *Charmes* (*Oeuvres*, tome I, Bibliothèque de la Pléiade).

25. Paul Claudel: *Art poétique* („Mercur de France”).

26. Paul Valéry: *Log-book de Monsieur Teste* (*Oeuvres*, tome II, Bibliothèque de la Pléiade).

27. Paul Valéry: *Pour un pouvoir de Monsieur Teste* (*Oeuvres*, tome II, Bibliothèque de la Pléiade).

28. Paul Valéry: *Discours en l'honneur de Goethe* (*Oeuvres*, tome I, Bibliothèque de la Pléiade).

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE5

...dar renunțasem să ador ceea ce el adorase toată viața...
Scriind despre alții, vorbind despre sine11

Între mine și mine, cu Leonardo și domnul Teste37

Căutând rămășițele nu se știe căror mari jocuri. Anxioasa
rigoare65

Imaginea din sine a Tristeții în formă de om. O eternitate
provizorie.....93

PAUL VALÉRY: CRONOLOGIE (adecvată eseului)131

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ (consultativă)139

*...dar renunțasem să ador ceea ce el adorase
toată viața...*

Scriind despre alții, vorbind despre sine

Mai nimic din sursele exterioare de informare nu ne ajută să-l înțelegem cu adevărat pe tânărul Valéry, nici să-i determinăm unele dimensiuni ale personalității uriașe de mai târziu, cu atât mai puțin să identificăm, *in nuce*, unele valori intrinseci pe care se va sprijini în experiențele intelectuale fundamentale ale maturității.

Așa stând lucrurile în cazul lui Valéry, ar trebui să ne punem întrebarea sub ce influențe a dospit spiritul său în tinerețe pentru a ajunge la o suficientă autonomie. El însuși o va recunoaște, în a doua parte a vieții, când era deja unul dintre marile spirite ale secolului al XX-lea: „Asta e problema. Ea constă din a încerca să concepi ceea ce altul a conceput, și nu din a-ți figura, după câteva documente, un personaj de roman” („Notă și digresiune”, 1919). Mai mult, Valéry și-a explicat, de mai multe ori, diverse etape ale existenței lui, cum o face în 1890, când i se confesează prietenului său Pierre Louis (care nu devenise încă Pierre

Louÿs). Aflăm, astfel, că Paul-Ambroise Valéry s-a născut la 30 octombrie 1871, dintr-un tată corsican și o mamă italiancă. Nu-și cunoaște mai deloc strămoșii din partea tatălui, dar studiind niște hârtii vechi, legalizate la tribunalul din Rote (?), află că, pe linie maternă, descinde dintr-o familie din nordul Italiei, care numără nume ilustre precum un duce de Milano, celebru, Gian Galeazzo Visconti, învingător al lui Boyard, și un cardinal de Grassi. În ciuda particularităților specific meridionale, strămoșii i-au lăsat totuși ochi limpezi și o față albă, înainte de a fi arsă de „soarele militar”. Student mai degrabă slab, a reușit să obțină o diplomă de absolvire. Nu i-au plăcut cursurile pentru că îl dezgustau lucrurile prescrise, în schimb s-a lăsat copleșit de iubirea pentru fantezie, pentru imaginar.

La 12 ani, poate chiar înainte, citește cu nesaț „Notre-Dame de Paris” și mediocrele „Han din Islanda” și „Bug-Jargal”. Apoi au venit versurile. Nu i-a citit niciodată pe Lamartine și pe Musset, în schimb s-a lăsat pătruns de „Frunze de toamnă”, de „Vocile interioare” ale lui Hugo. În curând, Hugo nu-i mai place: Gautier, apoi Flaubert îi iau locul.

Între timp, tânărul Valéry desenează, pictează interoghează obiectele. Caută multipla lumină. Studiază artele savante ale Evului Mediu, ale Bizanțului și câte ceva din arta grecilor.

În sfârșit, Baudelaire îl cucerește. Apoi *ceilalți*. Poate să-și acorde, într-o bună zi, meritul de a fi descoperit și îndrăgît, el, provincialul printre provinciali, câteva dintre poemele secrete prin care se impune gloria singuratică a lui Mallarmé.

A vorbi cu exactitate despre suflet, a reflecta diverse curente de gândire în oglinda prea clară a scrisului: par deja sarcini iluzorii. Ar fi vrut să povestească Vârtejul, vânturile primejdioase...

Detestă ceea ce se numește sentiment, iar Rolla îi repugnă. E adevărat, uneori plânge, are angoase, dar i se pare de prost-gust să faci din asta un sistem de viață ori de teorie a artei. Înțelege duioșiile, dar le crede false. Detestă plânsul facil și iubirea fără splendoare și fără nebunie.

Tânărul Valéry adoră o nouă religie, aceea care face din frumusețe una dintre dogmele sale, iar din artă, cel mai mareț dintre apostolii ei. Până și catolicismul, de care e însuflețit, e, pentru el, puțin spaniol, însă wagnerian și gotic în mare măsură.

Când scrie despre credință, deslușim printre cuvinte un soi de a fi sincer cu el însuși: „Cea mai grosolană dintre ipoteze este de a crede că Dumnezeu există în mod obiectiv... Da! El există, și Diavolul, dar în noi! Cultul pe care i-l datorăm – este respectul pe care ni-l datorăm nouă înșine și trebuie să-l înțelegem: căutarea unui Mai Bine prin forța noastră în direcția aptitudinilor noastre. În două cuvinte: Dumnezeu e *idealul* nostru *particular*. Satan, ceea ce tinde să-l deturneze în noi.”

Femeile sunt pentru el niște animăluțe grațioase care au avut perversa abilitate de a abate asupra lor atenția prea multor spirite. Le plasează în vârful altarelor artei și crede că eleganții psihologi știu, vai!, mai bine să le noteze „mofturile de cățea”, „zgârieturile de pisică” decât să demonteze dificilul creier al unui Ampère, Delacroix sau Edgar Poe!...

Am spune, deocamdată, că tânărul Valéry *a iubit* puțin și mai mereu de-a lungul vreunui vis...

La 19 ani, Valéry are câte ceva din Julien Sorel, câte ceva din Rastignac. O declară chiar la sfârșitul scrisorii trimise lui Pierre Louis: „Gândește deseori că nu există nimic în afara lui și sfârșește prin a crede asta...”. Prietenul lui Pierre Louis nu e foarte departe de eroul lui Maurice Barrès, din „Cultul eului”, care mărturisea că nu se iubește, dar că se place pe sine infinit de mult...

Am remarcat, desigur, în cele de mai sus, forma afirmativă a gândirii tânărului Valéry. El „trânțește” adevărurile pe măsură ce le scoate la lumină. Lipsa nuanțelor e vădită, defect foarte grav când e vorba despre un gânditor, dar cauza trebuie căutată în forța de animal tânăr a vârstei de 20 de ani, când orice act e gest și când orice gest este impulsiv. Firește, are antipatii și o dorință ieșită din comun de a frânge acuzele: detestă sentimentul și, cum spuneam, Rolla îi „repugnă”, are oroare de orice marcă exterioară ce încuviințează sensibilitatea. Entuziasmele sale au foc în ele, ca „razele calde ale lui Flaubert de aur și de purpură”, mărturisește că Baudelaire l-a cucerit și se închină, vrăjit, în fața lui Malarmé gloriosul, în curând *Maestrul*. Ceea ce iubește se transformă în obiect adorat. Copilăria ocrotită de catolicismul unei societăți bune i-a lăsat o impresie de neînchipuită splendoare, în culorile Spaniei fierbinți, a seducătoarei muzici wagneriene, a strălucirii artei gotice. Chiar asta găsește în catolicism, chiar asta răspunde unei idei de frumusețe. Iată ce-i scrie unuia dintre prietenii săi, Albert Dugrip: „Aproape de biserică, am fost în dimineața asta la Catedrală pentru un pic de liturghie. Ador vechea și

austera mea Catedrală și-mi plac liturghiile solemne, ca astăzi. O zi sumbră și lividă alunecă abia în vitraliile obscure. Puțină lume. Orga e suficientă pentru a umple cavitățile bolților. Cât de departe părea asta! În afara secolului! Ce te transportă..., acest simbolism al riturilor, aceste lumânări nenumărate, acești trei preoți atenți la semnele misterioase; și tămâia, și cupa antică și tradițională a dalmaticelor! Ce operă de artă pură e Liturghia!”

Valéry e deja foarte departe de valoarea teologică a creștinismului. Se va îndepărta și mai mult, la maturitate, cum ne-o dovedește un pasaj dintr-o scrisoare adresată unui alt prieten. André Lebey: „...ne-am reîntors cu totul la proporțiile unei vieți omenești. Vederea mi se tulbură dincolo. În timp ce *a vedea dincolo* e poate sensul profund și simplu al acestei fantastice idei a Eternității – a sufletului nemuritor etc. Dar, acceptate, aceste absurdități măresc tot ceea ce trebuie să fie mare și anulează ceea ce este efemer, de prisos, *personal* și, în mod deosebit, *insolubil* sau *inexplicabil* în condiția umană.”

Aflăte în scrisori ce, la origine, nu erau destinate publicării, pe care le putem crede sincere, astfel de afirmații arată un Valéry întors cu spatele la certitudinile oferite drept axiome, un agnostic convins de relativitatea lucrurilor și de necunoașterea vieții: „A trăi mi se pare a fi o suită de aproximații și de adaptări, o serie a cărei convergență este totdeauna îndoielnică...”, nota el în Scrisoarea-prefață la „Introducere în gândirea lui Paul Valéry”, lucrarea lui Émile Rideau.

Încă de când începe să se manifeste, Valéry crede în îndoială, pe care o consideră fundamentală pentru rațiune. Ai zice că e un scepticism organizat, dar, măsurând

evoluția sa intelectuală, îți dai seama că e vorba despre voința de a tinde, cu fiecare moment al gândirii, dincolo de momentul prezent. Îndoiala este, în viziunea lui Valéry, un fel de obligație metodică. O aplică mai întâi scrierilor: „Contractasem acest rău, acest gust pervers al reluării indefinite și al acestei îngăduințe pentru starea reversibilă a operelor, la critica vârstă când se formează și se fixează omul intelectual” (în legătură cu marele său poem, „Cimitirul marin”).

Odată cu pasiunea lecturii, cea pentru scris apare foarte devreme la Valéry, dublă descriere precoce a unui spirit curios. Privire spre exterior, dorință de a descifra prin cuvânt semnificația vieții, tentativă de a contribui la crearea unui limbaj care să semnifice inteligența lumii, – sunt numeroși cei care, ca tânărul Valéry, au avut această dorință de ști și de a face. Dar a dori nu înseamnă a putea: o vocație are nevoie să se coacă și să se dezvolte. Vocația lui Valéry a avut șansa fermentului prieteniei: la colegiu, prietenia lui Gustave Fourment; în jurul vârstei de 20 de ani, prietenia lui Pierre Louis și cea a lui André Gide.

Această triplă prietenie, totuși, nu s-a impus asupra lui Valéry într-o măsură care să-l marcheze. Au fost mai degrabă prietenii entuziasmante ce i-au flatat gusturile literare și le-au consolidat prezența. Dar atitudinea intelectuală a lui Valéry n-a fost influențată în vreun fel. Gustave Fourment dădea sfaturi, își expunea punctul de vedere și prin acesta confirma orientarea tânărului său prieten în sensul pe care acesta și-l dorea. Când îi recomanda să nu calce pe urmele lui Théophile Gautier și ale lui Baudelaire ca să-și conserve originalitatea, îl învăța

regula pe care Valéry o cunoștea deja, aceea a valorii specifice a cuvintelor. Pierre Louis a fost un tovarăș cât se poate de agreabil, cu o mică, dar orgolioasă experiență a treburilor literare, și îi aducea provincialului izolat în orașelul lui aerul Parisului, capitala poeziei și a gândirii, unde te puteai întâlni cu Mallarmé la el acasă și cu Verlaine pe bulevardul Saint-Michel. Valéry și Pierre Louis erau atrași mai puțin de o căutare interioară, cât de cucerirea amețitoare a scenei literare. La o vârstă când ai admirabila și pura nebunie să vrei să fii Chateaubriand, Napoleon și nimic altceva, Valéry și Louis, în curând și Gide, se îmbată de energii de care se simt posedați. Aveau o credință comună în Artă (niciodată fără majuscule) și se complăceau să se recunoască unul în celălalt ca membri ai unei societăți secrete adorând același Dumnezeu. Valéry îl admiră pe Louis ca poet decadent: „...Căci sunteți un mândru *decadent* – am spus *decadent* (fără să mă gândesc la o decadentă nu mai mult ca la o Renaștere – mi-e indiferent) – decadent pentru mine vrea să zică artist ultrarafinat, protejat de o limbă savantă împotriva asaltului vulgarului, încă fecioară a săruturilor murdare ale *profesorului* de literatură, glorios al disprețului jurnalistului, dar elaborând pentru el însuși și câteva zeci de semeni ai săi, alambicând subtile esențe artistice și mai ales trăind frumusețea, atent la toate manifestările sale, amestecându-se cu viața, mereu printr-o parte originală și vibrantă. Uneori, se închide în vis à la Flaubert și oficiază pe altarul stilului și al vocabulei; alteori se livrează întreg senzațiilor exterioare, se bucură de un colț de stradă, de o seară ploioasă, de iluminarea obiectelor muiate, de trotuarul, de lama sclipitoare unde focurile electrice și

gazul își amestecă flăcările de aur și de argint, de lumea neagră și rapidă care mișună... Nu disprețuiește o lanternă de omnibuz mai mult decât o stea, se strecoară în sufletul lui Heliogabal sau al lui Nabucodonosor ca în acela al unui *proxenet* care trece, cu spiritul gata să exprime sucultuturor impresiilor ființei (ce jargon!) trăind într-un cuvânt o mie de vieți.”

Valéry se proclamă el însuși „estet și simbolist” și nu respinge apelarea „decadent”.

Unele afirmații din aceeași scrisoare surprind. Mai târziu, autorul „Serii cu Domnul Teste” va fi scandalizat de lipsa de nuanțe a acestora: își clamează oroarea față de calvinism, de jansenism și de evrei și mărturisește că e înainte de toate catolic, „aproape idolatru”.

E necesar, deocamdată, să reținem că prietenul lui Pierre Louis frecventa bisericile nu pentru a-și afla solitudinea, iar, la plecare, reveria, ci pentru solemnitatea ceremoniilor. Explicația o găsim, mai târziu, într-o scrisoare adresată lui André Gide: „[...] Am petrecut această după-amiază în jurul confesionalelor în catedrala *mea*, unde forme îngenuncheate de penitenți așteptau momentul căinței. Și asta trezește atâtea visări! Sub violaceea strălucire a vitraliilor, în amurg, câte nu spun acei ochi deschiși [...]... Măine, la liturghia mică, voi merge să surprind misterioasele străluciri de aur ale ciboriumului sub făclia de ceară, cum va merge preotul de la credincios la credincios ținând ostia cu vârful degetelor. Și mă voi duce și la cea mare. Când, în gura episcopului [...] latina prozelor evangheliare va reînsufleți ardorile palide și va

reaprinde pentru o clipă magica stea Sirius a celor trei regi fabuloși.”

Ne-am putea gândi, mai întâi, la exuberanta viziune a unui Claudel; apoi, am putea discerne o plăcere cu totul afectivă cedând aparențelor exterioare, fastului, luminilor, strălucirii, desfășurării unor gesturi simbolice. Propoziția „Și asta trezește atâtea visări!” pare a fi punctul slab al argumentării entuziaste a tânărului Valéry, o mărturisire a supunerii față de un sentiment străin rațiunii, accentuat de cuvintele „magica” și „fabuloși”, care, în curând, vor fi excluse cu dispreț din vocabularul valéryan. Se vor întâlni atunci, într-o voință de a uita, cu „extazul gotic” de care se îmbată când laudă farmecul descoperit prin lectura pasionantului „Notre-Dame de Paris”, pe care îl menționează în precedenta scrisoare trimisă lui Pierre Louis. E expansiv peste măsură, cum citim într-o altă scrisoare (din 15 august 1890), adresată aceluiași Pierre Louis: „Am curs cu apa fremătătoare, căutând câte ceva din senzația păsărilor înotând liber. Trupul îmi părea oarecum eliberat de greutate, iar spiritul meu, el însuși îmbătat ușor de sare, părea eliberat de rațiune, greutatea asta a Spiritului.”

Dacă, după această misivă, o citim pe cea din 27 iunie 1916, în vremea când „Tânăra Parcă” era în plin proces de elaborare, deslușim o oarecare rigoare în mersul înainte al gândirii lui Valéry, pe care, probabil, și prietenul său Pierre Louis, devenit, după „Cântecelul lui Bilitis”, Pierre Louÿs, o sesiza: „Puterea ta nu trebuie să se exerseze decât împotriva neputinței limbajului și nu împotriva neputinței tale. Nu inventa când e suficient să știi! Nu te revărsa când n-ai prea multă apă!”